

China verdient een plaats in de geschiedenisles

Maoïstisch China in lesmethodes havo en vwo bovenbouw

Juist in een tijd waarin de politieke en economische invloed van China op de rest van de wereld alleen maar groter wordt, pleit Rens Goedknecht voor meer aandacht voor de geschiedenis van dit land in de geschiedenisles. Uit zijn onderzoek naar de meest gebruikte geschiedenismethodes blijkt dat het land er bekaaid afkomt.

Rens Goedknecht is docent aan het Eerste Christelijk Lyceum in Haarlem. Hij studeerde in 2017 af aan de UU met een masterscriptie over maoïstisch China in lesmethodes. **Hanneke Tuithof** is vakdidacticus geschiedenis aan de UU en begeleidde de masterscriptie van Rens, samen met Fia Dieteren.

Vanwege de toenemende politieke en economische groei van China is het leren begrijpen van zijn verleden relevant voor het Westen. Skyline van Shanghai.
Foto: Haluk Comertel.

De Amerikaanse ex-diplomaat Henry Kissinger (1923) schrijft in zijn boek *Over China* dat 'verschillende geschiedenissen en culturen uiteenlopende conclusies voortbrengen'. Juist bij het schoolvak geschiedenis komen leerlingen in aanraking met verschillende perspectieven op het verleden. Hierbij leren zij om te gaan met de standplaatsgebondenheid van mensen met diverse achtergronden en leren zij zich in te leven in andere samenlevingen. Hoewel Kissinger schrijft dat hij het niet altijd eens is met het Chinese perspectief, meent hij 'dat het noodzakelijk is om het te begrijpen, aangezien China een uiterst belangrijke rol zal spelen in de wereld zoals die zich in de eenentwintigste eeuw manifesteert'.¹ Juist in een tijd waarin de politieke en economische invloed van China op de rest van de wereld alleen maar groter wordt, pleit ik voor meer aandacht voor de geschiedenis van dit land in de geschiedenisles.

China in de schoolboeken?

Begin eenentwintigste eeuw vond er in het geschiedenisonderwijs een omwenteling plaats. Door de komst van De canon van Nederland en de tien tijdvakken werd in de geschiedenisles de focus gelegd op de vaderlandse en Europese geschiedenis. Intussen is de wereld buiten Nederland en Europa steeds dichterbij gekomen. Toch wordt ook in het huidige curriculum vooral aandacht besteed aan het nationale en het Europese verleden. Aandacht voor bijvoorbeeld het Chinese verleden is er nauwelijks, hoewel China niet meer weg te denken is van het wereldtoneel. In mijn masterscriptie voor de educatieve master van de Universiteit Utrecht heb ik onderzoek gedaan naar de wijze waarop China tijdens de maoïstische periode (1949-1976) aan de orde komt in lesmethodes voor de havo en het vwo bovenbouw. Door middel van een schoolboekenanalyse is onderzocht op welke wijze de schoolboeken aansluiten bij het academische en publieke debat. In dit onderzoek zijn eerst twee vroegere examenkaternen uit respectievelijk 1981 en 1989 onder de loep genomen en vervolgens is

gekeken naar de aandacht in recente lesmethodes voor het Chinese verleden, met de specifieke focus op de tijd onder Mao Zedong (1893-1976). In deze scriptie heb ik de geringe aandacht van de verschillende methoden voor China aangetoond. Ter verdieping dient eerst verduidelijkt te worden welke historiografische ontwikkelingen ten aanzien van Mao hebben plaatsgevonden in zowel China als het Westen.

De Chinese visie

Tot op de dag van vandaag hangt het schilderij van de Grote Roerganger nog pontificaal boven de toegangspoort van de Verboden Stad in Peking. Buttons met het gezicht van de leider zijn op vele straathoeken te koop. Mao wordt tegenwoordig door veel jonge Chinezen weer gezien als nationale held, de man die van het immense China één machtig land heeft gemaakt. Hoe is deze persoonsverheerlijking ontstaan? En op welke wijze keken de inwoners eerder naar de maoïstische periode?

Toen Mao op 1 oktober 1949 in de hoofdstad definitief de Volksrepubliek China uitriep, was dat het startpunt van de zogeheten Mao-verering. In de jaren hiervoor, met name tijdens de Tweede Wereldoorlog, had Mao zich steeds meer macht en titels toegeëigend binnen de Communistische Partij. Als voorzitter van zowel het Communistisch Centraal Comité als het Politbureau had Mao zich op de belangrijkste posities binnen de partij gepositioneerd. Van daaruit was de Grote Roerganger in staat om door middel van indoctrinatie en propaganda het volk aan zich te binden. Vooral tijdens de Culturele Revolutie, in de jaren 1966-1976, nam de Mao-cultus extreme vormen aan. Zo 'wapenden' zijn loyale gardisten zich letterlijk met het Rode Boekje. Handen die geschud waren met de leider werden wekenlang niet gewassen.

Toen Mao in 1976 overleed, ontstond onder zijn opvolgers een tijd van rust en toenemende welvaart. De banden met het Westen werden aangehaald als gevolg van het opendeurbeleid van Deng Xiaoping. Dit nieuwe beleid betekende ook een breuk met het verleden, zo bleek uit de herschrijving van de partijgeschiedenis in 1981. Allereerst werd het maoïsme, oftewel de Mao Zedong Gedachte, hierin officieel vastgesteld als succesvolle basis van de Volksrepubliek China. Maar ten tweede werd door de nieuwe partijleiding wel degelijk kritiek geleverd op 'the blunder of the cultural revolution'.² Dit is een duidelijke trendbreuk, waarbij openlijk Mao's handelen tijdens de Culturele Revolutie in twijfel werd getrokken.

Pas vanaf de jaren negentig is duidelijk een nieuwe verandering zichtbaar. In tijden van grote economische groei, die gepaard ging met het ontstaan van grote sociale verschillen, ontstond

ook het verlangen naar 'de goede, oude tijd'. Men verlangde naar de oude communistische idealen van gelijkheid en solidariteit. Als gevolg hiervan ontstond er een nieuwe cultus rondom de Grote Roerganger. Ondanks de kritiek in de jaren tachtig was de toon gezet. En nog altijd puilen de verkoopstalletjes uit met Mao-attributen: van badges tot beeldjes.

De westerse visie

Welk beeld van communistisch China bestond in het Westen? In de geboortedagen van de Volksrepubliek trokken veel linkse intellectuelen naar China, op zoek naar de zogenaamde socialistische heilstaat. Deze westerse gasten werden hartelijk ontvangen. Mao schreef: 'We hebben vrienden in de gehele wereld.'³ Meestal kregen deze bezoekers een eenzijdig beeld voorgeschoteld. En mede door het gebrek aan informatie uit communistisch China betekende dit dat er in het Westen een vertekend beeld was van het land. Terwijl juist hier in veelal hogere intellectuele kringen het Rode Boekje gelezen en besproken werd, werd niet duidelijk welke ramp zich voltrok in China zelf.

De periode na de dood van Mao was een tijd van terughoudendheid en onwetendheid. Er was weinig duidelijk over wat zich had afgespeeld tijdens diens regeerperiode. Aan deze onwetendheid kwam pas een eind toen eind jaren tachtig en begin jaren negentig meer onderzoek kwam naar het Chinese verleden. In tegenstelling tot de persoonsverheerlijking in China ontstond in het Westen de zogenoemde *Mao-as-a-Monster-thesis*. Een aanhoudende stroom van kritiek op zijn handelen onder andere tijdens de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie leidde ertoe dat Mao sindsdien wordt weggezet als misdadiger. Het beeld van een goddelijke revolutionair brokkelde steeds verder af. Tot op de dag van vandaag wordt Mao in één adem genoemd met de grote dictators van de twintigste eeuw: Hitler en Stalin.⁴

Het portret van Mao boven de poort naar de Verboden Stad, Peking. Foto: Gerd Eichmann.

¹ Henry Kissinger, *Over China* (Amsterdam 2011), 13.

² Herschrijving communistische geschiedenis, 'Resolution on certain questions in the history' (deel II: Basic Appraisal of the History of the Thirty-Two Years Since the Founding of the People's Republic; punt 8) *Sixth Plenary Session*.

³ Aart van Aarsbergen, *Verre paradijzen: linkse intellectuelen op excursie naar de Sovjet-Unie, Cuba en China* (Utrecht 1988), 94.

⁴ Connie Bastiaans et al., *Sprekend Verleden. Geschiedenis bovenbouw vwo handboek 4/5/6* (Zutphen 2012), 112.

Rode Gardisten op het Plein van de Hemelse Vrede, met het Rode Boekje in hun hand, 15 september 1966.

Oude examenkaternen

In 1981 en 1982 werd voor het eerst Chinese geschiedenis op het centraal schriftelijk eindexamen getoetst, met de focus op de communistische periode. Hetzelfde examenonderwerp werd in 1989 weer getoetst. Op welke wijze werd, zo kort na het overlijden van Mao, geschreven over deze historische tijd?

In de inleiding van het examenkatern van 1981 melden de auteurs dat 'China een land is dat ver van ons bed ligt en dat heel andere tradities heeft en een heel andere geschiedenis'. Daarbij verkondigen de samenstellers dat voor het Westen 'het Chinese verleden raadselachtig is en veel van de Chinese gewoonten vreemd, stammend uit een andere wereld'.⁵ Met deze standpunten verkondigen de auteurs duidelijk dat er grenzen zijn aan de informatieoverdracht in het examenkatern. Zij pogen een zo compleet mogelijk beeld te geven van het verleden, maar benoemen duidelijk dat ook zij geen volledig overzicht hebben van de Chinese geschiedenis. In het examenkatern wordt uitleg gegeven over bijvoorbeeld de Grote Sprong Voorwaarts en de Culturele Revolutie. Uit de wijze waarop deze onderwerpen beschreven zijn, blijkt dat de auteurs niet of nauwelijks beschikten over gedetailleerde kennis over de ontwikkelingen in het land. Dat er als gevolg van de Grote Sprong Voorwaarts circa veertig à vijftig miljoen doden zijn gevallen, staat nergens beschreven in het katern. Uit de informatie in dit boek blijkt duidelijk de onwetendheid van westerse historici en de samenstellers van dit examenkatern.

'De auteurs van het examenkatern uit 1989 nemen duidelijk stelling. Ze koppelen de communistische geschiedenis in één zin aan miljoenen doden'

Zijn er veranderingen zichtbaar in het nieuwe examenkatern van 1989? In tegenstelling tot de examenbundel van acht jaar daarvoor nemen de auteurs duidelijk stelling: 'Het gaat over de geschiedenis van honderden miljoenen mensen. Hun levens zijn diep beïnvloed door vaak gewelddadige gebeurtenissen. Tientallen miljoenen zijn daarbij omgekomen'.⁶ De breuk met de schrijfwijze uit 1981 is duidelijk zichtbaar. Van onwetendheid is geen sprake meer, van een duidelijke stellingname des te meer: de auteurs koppelen de communistische geschiedenis in één zin aan miljoenen doden. Hieruit blijkt ook duidelijk de koppeling aan het academische en publieke debat uit die tijd. Mao wordt weggezet als een leider die hardhandig zijn wil doordrukte bij de communistische partijleiding en het volk. Ook wordt er grote kritiek geleverd op zijn rectificatiecampagnes en de miljoenen doden als gevolg daarvan. Of

⁵ Klaas van Dijk et al., *China na de dood van Soen Jat-sen tot de dood van Mao Tse-toeng. C.S.E.-katernen geschiedenis voor mavo, havo en vwo. Havo/vwo-editie* (Den Bosch 1980), 71.

⁶ J. Beetsma et al., *Havo/vwo examenboek 1989. China na de dood van Sun Yat-sen tot het moderniseringsproces onder Deng Hsiao-ping (1925-1986)*, 6.

⁷ Beetsma, *Havo/vwo examenboek 1989*, 31.

China in het eindexamen

In 2017 boog een syllabuscommissie zich over het formuleren van nieuwe historische contexten voor het havo- en vwo-examen. Deze contexten zullen met ingang van het havo-examen van 2021 en het vwo-examen van 2022 geëxamineerd worden. Voor het vwo zal China het onderwerp van een van de nieuwe historische contexten zijn. Meer over de nieuwe contexten kunt u lezen in het artikel van Alderik Visser en Hanneke Tuithof in deze *Kleio* (vanaf pagina 10).

zoals de samenstellers van de examenbundel beschrijven: 'Rond zijn persoon en zijn geschriften ontwikkelde zich een cultus die vaak hysterische en absurde vormen aannam.'⁷ Waar de samenstellers uit 1981 nog geen kennis hadden over hetgeen zich had afgespeeld in China, sluit het examenkatern van 1989 destijds goed aan bij het debat over Mao en China. Gestaafd met nieuwe informatie over het communistische bewind wordt Mao neergezet als hoofdverantwoordelijke voor de vele doden.

Recente schoolboeken

Hoeveel aandacht bestaat er voor het Chinese verleden in recente lesmethodes én voor welke positionering kiezen de samenstellers? Op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve analyse van deze schoolboeken is gepoogd om een overzicht te schetsen van de stand van zaken in het Nederlandse geschiedenisonderwijs ten aanzien van de kennis over Mao en het Chinese verleden. Uit onderzoek naar de lesmethodes geschiedenis van de vier grote uitgeverijen kan geconcludeerd worden dat de recente lesmethodes goed aansluiten bij het huidige academische en publieke debat. *Feniks* geeft bijvoorbeeld aan dat het handelen van Mao 'ca. 45 miljoen mensen het leven kostte. Zij waren afgebeeld, uitgehongerd of

doodgemarteld'.⁸ *Sprekend Verleden* noemt Mao samen met Stalin 'verantwoordelijk voor miljoenen doden tijdens hun dictatoriale bewind'.⁹ Drie van de vier lesmethodes echter – *Feniks*, *Memo* en *Geschiedenis Werkplaats* – besteden amper aandacht aan het Chinese verleden. China wordt eigenlijk vrijwel alleen uitgelicht in de context van de Koude Oorlog. Dit sluit aan bij het huidige examenprogramma. Alle bovenbouwboeken en examenkaternen voor havo en vwo bestaan samen uit 3.311 pagina's. Slechts 34 daarvan gaan over het Chinese verleden. Hieruit blijkt de geringe aandacht voor China. Enkel in *Sprekend Verleden* hebben de auteurs een ruim aantal pagina's, vijftientig, genomen om verdieping te bieden in deze indrukwekkende en belangrijke geschiedenis.

Duidelijk stempel

Met Trumps uittreden uit het klimaatakkoord van Parijs doen de Verenigde Staten een stap terug op het wereldtoneel. China daarentegen probeert, onder leiding van president Xi Jinping, steeds duidelijker zijn stempel te drukken op de wereld. Vorig jaar pleitte de Chinese leider nog voor de voordelen van vrijhandel, al jaren werkt China aan de aanleg van een nieuwe zijderoute en steeds meer neemt de invloed van het land toe op bijvoorbeeld het Afrikaanse continent. China is in veertig jaar tijd een speler van wereldformaat geworden.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de schoolboeken, die dienen als belangrijke bron voor kennisoverdracht, nauwelijks aandacht besteden aan het Chinese verleden. De beschreven kennis in de boeken is overigens adequaat en past bij deze tijd.

De geschiedenis van China biedt juist mogelijkheden om leerlingen te leren omgaan met andere perspectieven op gebeurtenissen in deze wereld. En juist in het kader van de toenemende politieke en economische groei van China is het leren begrijpen van dat specifieke verleden relevant voor het Westen.

Welke handvatten zijn er voor docenten geschiedenis om toch ruimte te bieden aan China? Benut bijvoorbeeld de ruimte in domein C van het examenprogramma. Secties geschiedenis zijn vrij deze ruimte naar eigen inzicht te benutten, dus besteed aandacht aan China.

Verder is het mogelijk om Chinese actualiteiten ter sprake te brengen in het klaslokaal. Of breng leerlingen in aanraking met het verleden, bijvoorbeeld door hen fragmenten uit boeken en romans over China te laten lezen, zoals het met de Libris Geschiedenis Prijs bekroonde boek *Selma* van Carolijn Visser over de Culturele Revolutie. Het Chinese verleden verdient meer aandacht. ■

■ Jos Venner et al., *Feniks. Overzicht van de geschiedenis. Geschiedenis voor de bovenbouw havo* (Amersfoort 2012), 270.

■ Bastiaans, *Sprekend Verleden vwo*, 112.

Literatuur

Dikötter, Frank, *De Culturele Revolutie. Een volksgeschiedenis, 1962- 1976* (Utrecht 2016).

Kissinger, Henry, *Over China* (Amsterdam 2011).

Oudheusden, Jan van, *Het hemelse rijk herrezen.*

De geschiedenis van China in vogelvlucht (Amsterdam 2017).

Spence, Jonathan, *Mao* (Amsterdam 2001).

Spence, Jonathan, *The search for modern China* (New York 1991).

Visser, Carolijn, *Selma: aan Hitler ontsnapt, gevangene van Mao* (Amsterdam 2016).

Zhisui, Li, *Het privé-leven van Mao: onthuld door zijn lijfarts dr. Li Zhisui* (Amsterdam 1997).

Tijdens zijn bezoek aan China woont Richard Nixon met zijn vrouw een ballet bij in de Grote Hal van het Volk, 22 februari 1972. Foto: Byron E. Schumaker, collective Richard Nixon Presidential Library and Museum.